

3. Гаркуша С.В. Сучасні тенденції у стані здоров'я дітей і молоді в умовах навчання // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 10 – С. 7-11.

4. Компетентнісні засади змісту освіти в 11-річній школі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28-29 березня 2013 року/ Ред.кол.: Федоренко О.А., Єрмаков І.Г. (науковий редактор), Ратуша А.М. – К.: Оберіг, 2013. – 608 с.

5. Куриленко В.Г. Формування свідомого і відповідального ставлення учнів до свого здоров'я через створення здоров'язбережувального середовища (з досвіду діяльності «Школи сприяння здоров'ю»)/ В.Г. Куриленко, Л.В. Главацька// Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного університету імені Г.С.Сковороди. – Харків:ХНПУ ім. Г.С.Сковороди, 2014. – С. 302-310.

6. Няньковський С.Л. Стан здоров'я школярів в Україні/ С.Л. Няньковський, М.С. Яцула, М.І. Чикайло, І.В. Пасечнюк// Здоров'є ребенка. - 2012. - №5 (40). [Електронний ресурс] – режим доступу: (http://www.mif-ua.com/archive/article_print/32962).

7. Пилипенко Н.М. Аналіз результатів упровадження програми «здоров'я» в Потлавського навчально-виховному об'єднанні № 14/ Н.М. Пилипенко. – Тези доповідей XI Міжнародної науково-практичної конференції [«Валеологія: Сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку»], (Харків, 11-13 квітня, 2013 р.). – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – С.152-154.

8. Сластенин В.А. Формирование профессиональной культуры учителя/ Сластенин В.А. – М.: Издательский центр «Академия», 1993. - 303с.

9. Соколов В.В. Педагогическая адаптология: монография/ В.В.Соколов – Вологда: ВГПУ, ВИРО, 2008. – 128 с.

**ПРОБЛЕМА СКОРОЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН З БЕЗПЕКИ – ЦЕ НЕ ТІЛЬКИ
ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ У СТУДЕНТІВ, ЦЕ
ТАКОЖ ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ВСІЄІ КРАЇНИ**

**THE PROBLEM OF REDUCING THE ACADEMIC SUBJECTS ON SAFETY IS
NOT ONLY A PROBLEM OF FORVATION OF SAFETY CULTURE AMOND
STUDENTS, IT IS ALSO A PROBLEM OF SAFETY CULTURE OF THE WHOLE
COUNTRY**

А.П. Зенін (SSL – D)

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, місто Харків

Анотація. Незважаючи на кризу системи безпеки життєдіяльності в Україні та вимоги законодавства щодо обов'язкового навчання студентів з питань безпеки, у вищих навчальних закладах скорочуються навчальні дисципліни «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист», відповідні кафедри та викладачі-фахівці. В таких умовах процес формування культури безпеки життєдіяльності у студентів набуває критичні особливості його організації та

викладання, які створюють негативні передумови відновлення безпеки життєдіяльності в країні.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, культура безпеки життєдіяльності, формування культури безпеки, цивільний захист.

Анотація. Несмотря на кризис системы безопасности жизнедеятельности в Украине и требования законодательства по обязательному обучению студентов вопросам безопасности, в ВУЗах сокращаются учебные дисциплины «Безопасность жизнедеятельности» и «Гражданская защита», соответствующие кафедры и преподаватели-специалисты. В таких условиях процесс формирования культуры безопасности у студентов приобретает критичные особенности его организации и преподавания, которые создают негативные предпосылки восстановления безопасности жизнедеятельности в стране.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, культура безопасности жизнедеятельности, формирования культуры безопасности, гражданская защита.

Annotation. Despite the crisis of life safety system in Ukraine and the requirements of the legislation for compulsory education of students safety issues, academic subjects “Safety” (“Safety of living”) and “Civil protection”, the relevant departments and specialist teachers were reduced at universities. In such circumstances the process of creating a culture of safety among students gets critical features of its organization and teaching that create negative preconditions of restoration of life safety in this country.

Key words: life safety, safety of living of man, culture of safety, developing a life safety culture, civil protection.

Вступ. Теперішня ситуація в Україні характеризується, насамперед, кризовим станом системи безпеки життєдіяльності країни. Особливістю такої ситуації в країні було залучення великих верств населення до екстремістських, насильницьких дій, що свідчить про недостатній рівень культури безпеки великої кількості населення. Ця ситуація визначає життєву необхідність для нашого суспільства підвищення рівня культури безпеки населення. Особливо молоді, яка навчається у вишах, тому що, по-перше, вона знаходиться у навчальному процесі формування культури безпеки під керівництвом науково-педагогічних фахівців. По-друге, наші завтрашні випускники будуть активними учасниками суспільного процесу або подальшого руйнування країни, або процесу відновлення системи безпеки та благополуччя країни. І цей вибір, в значній мірі, залежить від рівня культури безпеки, який сформується у наших студентів під час навчання та залишиться в основі їх професійної діяльності! Але скорочення у вишах навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Цивільний захист», а також відповідних кафедр та викладачів-фахівців призведе до погіршення якості процесу формування культури безпеки у студентів та, в результаті, до зниження рівня культури безпеки суспільства!

Актуальність. Головним завданням та основою відновлення суспільства та держави є, насамперед, відновлення системи безпеки життєдіяльності країни. Процес відновлення країни, за думкою експертів, буде, на жаль, тривалим та багаторічним. Це

визначає, що в цьому процесі відновлення безпеки життєдіяльності доведеться приймати активну, та, навіть, керівну участь нашим студентам після закінчення університетів. Очевидно, що успіх відновлення безпеки життєдіяльності країни залежить від рівня культури безпеки учасників цього відновлення. Тому важливим завданням рятування країни, яке може виконати вища освіта, є збільшення зусиль для покращення рівня культури безпеки життєдіяльності студентів ВНЗ. Процес формування культури безпеки студента складається з усіх навчальних дисциплін та форм навчання у вишах, але безпосередню значущу роль в цьому процесі мають спеціальні дисципліни з питань безпеки, про що свідчать вимоги законодавства щодо навчання населення з питань безпеки.

Скорочення обсягів навчального часу вищевказаних дисциплін, особливо для підготовки бакалаврів, ліквідація дисципліни «Безпека життєдіяльності» створило суперечності між, з одного боку, вимогами законодавства до навчання студентів з питань безпеки, особливо, завдань законодавства до обсягів знань випускників ВНЗ з питань безпеки, а, з іншого боку, можливостями дисциплін скороченого «безпекового циклу». Ці суперечності ще більш поглиблюються викликами реального стану життєдіяльності нашого суспільства, що вимагають посилення підготовки населення з питань захисту та безпеки. В таких умовах вимог та обмежень процес формування культури безпеки у студентів набуває критичних особливостей в організації та викладанні безпекових дисциплін. Ці особливості процесу формування культури безпеки, які запропоновані для обговорення в доповіді, призводять до погіршення результату навчального процесу з питань безпеки, а саме, до зниження рівня культури безпеки життєдіяльності нашого випускника, а також до невиконання вимог законодавства щодо навчання студентів з питань безпеки, тому ці особливості отримали назву «критичних».

Таким чином, є актуальним підняти проблему скорочення дисциплін з питань безпеки та відповідних кафедр з метою визначення позиції та звернення VII Конференції до ректорів університетів про недоцільність скорочення безпекових дисциплін, кафедр та викладачів-фахівців. Також є актуальним обговорити запропоновані особливості процесу формування культури безпеки студентів для покращення якості навчання студентів в теперішніх суперечливих умовах.

Поняття «культури безпеки життєдіяльності» вперше з'явилося в процесі аналізу причин і наслідків Чорнобильської аварії, здійсненого Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ). В науковій літературі культура безпеки визначається як

рівень розвитку людини і суспільства, що характеризується значущістю забезпечення безпеки життєдіяльності в системі особистісних і соціальних цінностей, безпечної поведінки в повсякденному житті і в умовах небезпечних та надзвичайних ситуацій, рівнем захищеності від загроз і небезпек в усіх сферах життєдіяльності.

Найбільш повна характеристика наукового поняття «культура безпеки», на мій погляд, надана в [1], де визначаються її складові, цільова установка її формування, світоглядний зміст, а також провідну роль освіти у формуванні культури безпеки: «Враховуючи те, що відповідні знання, уміння та навички є необхідною умовою безпечної поведінки людини, формування культури безпеки життєдіяльності здійснюються в освітній сфері шляхом реалізації концепції освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини», в рамках якої викладається комплекс безпекових дисциплін, чільне місце серед яких посідає дисципліна «Безпека життєдіяльності». Важливо, щоб безпека стала пріоритетною ціллю та внутрішньою потребою окремої людини, колективу та суспільству в цілому. Цього можна досягнути шляхом формування нового світогляду, системи ідеалів і цінностей, норм і традицій безпечної поведінки, тобто становлення цілісної культури безпеки як елемента загальної культури». Введений в дію з 01.07.2013 року Кодекс цивільного захисту України в статті 41 конкретизував поняття культури безпеки наступним чином: «Культура безпеки життєдіяльності населення – це сукупність цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки»[2].

Ще в 2012 році в [1] визнавався критичний стан в Україні у сфері культури безпеки населення та особливо в організаційно-управлінській системі, який може призвести до виникнення загроз національній безпеці. Для їх запобігання пропонувалось, насамперед, посилення ролі безпекових дисциплін в освітньому процесі у відповідності вимог спільного наказу №969/922/216 від 21.10.2010р. [3]. Небезпечні події 2013-2014 років події підтвердили правильність, але запізнення цих пропозицій. З оглядом на попередження і пропозиції [1], а також на теперішні надзвичайні події в країні, скорочення безпекових дисциплін ще більше посилює критичний стан культури безпеки в країні. Незважаючи на скасування в 2014 році наказу №969/922/216 від 21.10.2010 р. законодавство України залишає великі вимоги до навчання студентів з безпекових дисциплін.

Законодавство України визначає унікальне положення навчальних дисциплін з питань безпеки у навчальному процесі ВНЗ, а саме: Кодекс цивільного захисту

України, декілька законів України і постанов Кабінету міністрів України та навіть Державний стандарт, не кажучи про численні накази міністрів МОН, МНС, ДСНС, вимагають не тільки обов'язковість навчання студентів усіх ВНЗ з питань безпеки, а визначають для цього назви нормативних навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці», «Цивільний захист», для яких визначаються вимоги до організації їх навчального процесу. Важко уявити будь-яку іншу навчальну дисципліну, для якої законодавство в декількох своїх актах так конкретно визначає назву, обов'язковість навчання та вимоги до організації цієї дисципліни! Тому є доцільним уточнити перелік вимог та положень законодавства до навчання студентів з наших дисциплін, що приводиться у доповіді у формі витягів з наступних основних правових актів.

1. Національний стандарт України. ДСТУ 5058:2008. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях (Пункти: 4.1.; 4.1.3.; 4.2.3.; 4.3.1.3.; 4.4.3.).

2. Кодекс цивільного захисту України

Глава 10. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: Ст. 39. Організація навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях (Пункти: 1.2.; 2.2.; особливо – 3). Ст. 41. Формування культури безпеки життєдіяльності населення. Навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку (особливо пункт 3).

3. Постанова Кабінету міністрів України від 26.06.2013р. №444 «Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» (Ст. 2,5,20, 23,25, 26.).

4. Постанова Кабінету міністрів України від 09.01.2014р. №11 «Положення про Єдину державну систему цивільного захисту» (Додаток 1 до Положення).

5. Закон України «Про охорону праці» (Ст.18. Навчання з питань охорони праці).

6. НПАОП 0.00-4.12-05. Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (Пункт 2. Вивчення основ охорони праці у навчальних закладах і під час професійного навчання працівників на підприємстві: особливо - 2.1.).

Крім вимог національного законодавства також важливим аргументом недоцільності скорочення «безпекових» дисциплін є вимоги державної політики інтегрування в «європейський простір», що характеризується «європейськими стандартами життя», які базуються на пріоритеті стандартів безпеки життя та праці, а також «європейськими критеріями якості життя», до складу яких входять показники безпеки життєдіяльності людини. Саме за цими стандартами безпеки масово

перебираються країни ЄС біженці і мігранти з країн з Африки та Близького Сходу, де розвиваються найбільші небезпеки життєдіяльності – воєнні. Але ми будемо страусами, а не фахівцями з БЖДЛ якщо не зізнаємося, що Україну залишили мільйони людей теж через небезпеку життєдіяльності! Саме цей факт разом з багатотисячними жертвами населення доводить життєву необхідність підвищення рівня культури безпеки в нашій країні, де важливу роль має навчальний процес формування культури безпеки життєдіяльності студентів.

Таким чином, в умовах суперечності, з одного боку, вимог законодавства, державної політики європейської інтеграції та небезпек нашої реальної життєдіяльності, а з іншого боку – скорочення навчання студентів з питань безпеки, навчальний процес формування культури безпеки студентів набуває наступні критичні особливості, які самі потребують вирішення тому, що створили негативні умови до якості навчання.

1) Першою особливістю формування культури безпеки життєдіяльності у студентів є обов'язковість посилення, а не скорочення навчання студентів з навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці», «Цивільний захист», які визначені законодавством в якості нормативних дисциплін навчання для всіх ВНЗ, а також є важливим елементом формування культури безпеки студентів! Рішення Уряду від 30. 05. 2014 р. про скасування «спільного наказу» №969/922/216 надало можливість вищим навчальним закладам самостійно встановлювати структуру та обсяги підготовки з дисциплін охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту в залежності від характеру майбутньої професійної діяльності фахівця, але це рішення не скасовує вимоги чинного законодавства до обов'язкового навчання студентів з питань безпеки. А результати скорочення безпекових дисциплін створюють враження скасування вимог законодавства, що призведе до порушення зазначених вимог законодавства з боку ВНЗ!

2) Другою особливістю формування культури безпеки життєдіяльності у студентів є неузгодження між обсягом вимог та завдань до формування культури безпеки студентів згідно вище згаданих нормативних актів та Типових навчальних програм дисциплін з одного боку і обсягом навчального часу безпекових дисциплін в умовах їх скорочення, особливо, при ліквідації основної для бакалаврів дисципліни «Безпека життєдіяльності». Скасування «спільного наказу» №969/922/216 залишило вимоги Типових навчальних програм безпекових дисциплін, обсяг навчального матеріалу яких ґрунтувався на розрахунках наказу №969/922/216. Цей наказ, на думку

фахівців та викладачів, був правильним, своєчасним та актуальним! А спогади про цей скасований наказ викликані ще й тим, що замість нього новий наказ з іншими вимогами та умовами навчання введений не був, тому виникла та досить існує проблема правової порожнечі щодо механізму реалізації вимог законодавства до навчання студентів з «безпекових» дисциплін.

3) Третя особливість формування культури безпеки студентів в процесі навчання в магістратурі (на 5-му курсі) з питань цивільного захисту та охорони праці в галузі полягає в узагальненні та об'єднанні елементів культури безпеки індивідуального та колективного рівнів для забезпечення якісного переходу знань студентів на вищий рівень культури безпеки – суспільний рівень (суспільно-державний), знання якого необхідні майбутнім керівникам для виконання функціональних обов'язків з організації безпечних умов праці підлеглих та захисту від надзвичайних ситуацій. Але це завдання магістерської дисципліни передбачає попереднє послідовне вивчення знань культури безпеки індивідуального та колективного рівнів, чому присвячені дисципліни бакалаврата «Безпека життєдіяльності» та «Основи охорони праці», які в гуманітарних вишах зазнали найбільшого скорочення. Таким чином порушується послідовність засвоєння знань, що негативно впливає на результат навчання у ВНЗ з питань безпеки.

4) Четвертою особливістю формування культури безпеки студентів в процесі навчання з питань цивільного захисту є високі вимоги до її результату – набуття не тільки системи певних знань, а також формування сукупності умінь щодо дій в складних умовах надзвичайних ситуацій. З точки зору методик практичної підготовки, формування умінь для складних умов дій – це вищий рівень практичної підготовки! Тобто, керівні документи пред'являють до формування культури безпеки студентів дуже високі вимоги: з одного боку – до формування світоглядної системи знань, а з іншого боку – до формування умінь високого рівня складності. Але такий рівень вимог до результату навчання не відповідає обсягу навчального часу безпекових дисциплін, що залишили після скорочення в гуманітарних ВНЗ. При цьому, неможливо формувати вміння без відповідного матеріально-технічного забезпечення занять, склад якого в ВНЗ, особливо, гуманітарних ВНЗ, є недостатнім та не сучасним, всупереч вимогам ДСТУ 5058:2008, пункт 4.4.3.[4].

5) П'ятою особливістю формування культури безпеки студентів гуманітарного профілю навчання є недостатня їх підготовки з технічних та фізичних питань цивільного захисту. Це вимагає додаткових зусиль викладачів та студентів у вирішенні

технічних, фізичних та математичних завдань цивільного захисту. Наприклад, це стосується методик оцінки радіаційно або хімічно небезпечної обстановки, уявлення про яких необхідно для засвоєння знань з «управління заходами цивільного захисту», також це стосується завдань оцінки ризиків надзвичайних ситуацій для «превентивного і аварійного планування», що вимагає Постанова КМУ від 26.06.2013 №444 [5].

б) Важливою особливістю формування культури безпеки студентів є підготовка студентів у сфері інформаційної безпеки, формування у студентів умінь оцінки достовірності інформації. Актуальність цього елемента культури безпеки студента обумовлена наступними реаліями. По-перше: серед засобів масової інформації Інтернет зі своїми соціальними мережами використовується молоддю (за обсягом інформації) вдвічі-втричі більше ніж телебачення та газети. Але інтернет-інформація не має захисту від недостовірності – вона нерідко розміщує навмисно брехливу інформацію. Особливу небезпечність така недостовірна інформація має в умовах надзвичайних ситуаціях, що може викликати паніку та небезпечні дії людей. Доказом актуальності та важливості цього елемента культури безпеки життєдіяльності є використання інтернет-мереж для організації масових заворушень, які призвели до соціальних надзвичайних ситуацій у деяких країнах. На жаль, наша країна теж опинилась під ударом неправдивої інформації, що посилює суспільну кризу країни!

По-друге: в умовах спрощення мобільного доступу к бездротовому Інтернету та розширення використання Інтернету у навчальному процесі та у житті його неправдива та брехлива інформація може не тільки сформувати у студента помилкові знання, а також сформувати викривлений світогляд! Тому протидія неправдивої інформації та виявлення достовірної інформації в умовах надзвичайних ситуацій необхідно визначити важливою складовою культури безпеки людини та цивільного захисту населення. А вміння керуватися тільки достовірною інформацією при виконанні заходів безпеки та захисту є важливою загальнокультурною компетенцією керівника з питань цивільного захисту. При цьому основою безпеки в інформаційній сфері є культура безпеки індивідуального рівня користувача інформаційних технологій. Саме вона може допомогти людині знайти достовірну інформацію, яка визначить прийняття правильного рішення.

Висновок. Скорочення безпекових дисциплін, особливо в гуманітарних ВНЗ, посилює суперечності між вимогами законодавства до навчання студентів з питань безпеки та умовами і обсягом навчального часу цих дисциплін. Це призводить до зниження якості навчання студентів з питань безпеки, та, зокрема, до зниження якості

формування культури безпеки студентів. Нашим випускникам з відповідним рівнем культури безпеки після закінчення університетів доведеться брати участь у відновленні безпеки життєдіяльності країни без чого неможливе відновлення законності, суспільного спокою, економіки та, взагалі, нормального життя в Україні. Для цього пріоритетне завдання відновлення безпеки життєдіяльності вимагає для свого виконання реалізацію пріоритету культури безпеки населення, особливо, керівників. Але в результаті скорочення навчального часу безпекових дисциплін такий пріоритет безпеки може бути втрачений. Тому проблеми формування культури безпеки студентів є не тільки проблемою відповідного навчання у ВНЗ та його викладачів, а також є проблемою небезпечної життєдіяльності нашої країни, проблемою низької культури безпеки населення, що вимагає посилення, а не скорочення зусиль ВНЗ на покращення навчання з питань безпеки та формування культури безпеки.

Пропонується виробити рішення-пропозицію нашої VII Конференції до ректорів університетів про недоцільність скорочення безпекових дисциплін та їх викладачів-фахівців з метою покращення формування культури безпеки студентів в небезпечних умовах життєдіяльності, що вимагає законодавство, державна політика «євроінтеграції» та завдання відновлення країни!

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні / Аналітична доповідь. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. – 17с.
 2. Кодекс цивільного захисту України.
 3. Наказ Міністерства освіти та науки, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду №969/922/216 від 21.10.2010 р. «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, цивільного захисту у вищих навчальних закладах України» (скасований рішенням Уряду від 30.05.2014р.).
 4. Національний стандарт України. ДСТУ 5058:2008. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.
 5. Постанова Кабінету міністрів України від 26.06.2013р. №444 «Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях».
-